

УДК: 792.8 (091)= 7.034:792.82:7.071.2

БАЛЕТНИЙ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

кандидат мистецтвознавства, Шариков Д. І.

Інститут мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті вперше у вітчизняному мистецтвознавстві проаналізовано професійний балетний понятійно-категоріальний апарат. Аналізуються головні поняття, які створюють систему хореографічної термінології. Визначаються їх формальні, технічні, стилістичні та виражальні особливості застосування у навчальному екзерсисі та сценічних зразках.

Ключові слова: класичний танець, хореографія, балетний театр, хореографічний стиль, танцювальні форми.

Шариков Д. И. Балетный понятийно-категориальный аппарат хореографической культуры / Институт искусств Киевского университета имени Бориса Гринченко.

В статье впервые в отечественном искусствоведении дан анализ профессионального балетного понятийно-категориального аппарата. Представлены главные понятия, которые создают систему хореографической терминологии. Определяются их формальные, технические, стилистические и выразительные особенности применения в учебном экзерсисе и сценических образцах.

Ключевые слова: классический танец, хореография, балетный театр, хореографический стиль, танцевальные формы.

Sharykov D. I. The Ballet conceptual-categorical apparatus choreographic culture / Institute of Arts of Kyiv University named of Boris Grinchenko.

In the article for the first time in Russian art history analysis professional ballet conceptual-categorical apparatus. Presents the main concepts that form a system of choreographic terminology. Determined by their formal, technical, stylistic and expressive features of application in the training exercise and stage designs.

Key words: classical dance, choreography, ballet, choreographic style of dance forms.

Вступ.

Проблема, якій присвячене дослідження, є цікавою тим, що у вітчизняному мистецтвознавстві аналізуються і розглядаються цілісні поняття і терміни системи хореографічної культури.

Метою є – схарактеризувати і визначити формальні, технічні, стилістичні та виражальні особливості понять і термінів системи хореографічної культури.

Завданнями є:

- проаналізувати наукові дослідження у даній галузі хореографічної термінології;*

визначити особливості головних понять та термінів системи хореографічної культури;

- висвітлити ознаки та характер виконання понять та термінів системи хореографічної культури.

Наукові дослідження у галузі понятійно-категоріального апарату хореографічної термінології представлені – Бахрушиним Ю. А., Бочаровим А. І., Блок Л. Д., Вагановою А. Я., Васильєвою-Рождественською М. В., Гваттеріні М., Григоровичем Ю. М., Гребенщиковим С. М., Захаровим Р. В., Костровицькою В., Лопуховим А. В., Нікітіним В. Ю., Жорніцькою М. Я., Корольовою Е. А., Красовською В. М., Климовим О. А., Надеждіною Н. С., Пасютинською, В. М., Писаревим О. А., Худековим С. Н., Смирновою А. І., Тарасовим Н. І., Устиновою Т. Л., Хворостом М. М., Чурко Ю. М., Чеккетті Г., Ширяєвим О. В., Шереметєєвською Н. В.

Понятійно-категоріальний апарат хореографічної термінології пов'язаний з особливостями рухів, положень, позицій, вправ, які відповідають є необхідними у професійному навчанні артисту балету, викладачу хореографічних дисциплін, балетмейстеру-постановнику, науковцю хореологу, а також складають сценічний зразок балетних варіацій, ансамблевих танців, хореографічних мініатюр.

Таким чином, ми проаналізуємо головні терміни та поняття системи хореографічної культури за абетковим принципом.

Adagio (від італійської – *adagio* повільно, спокійно, не поспішаючи). У музиці – це означення темпу. У балеті – одна з частин музично-танцювальних форм (*pas de deux*, *pas de trois*). На уроці класичного танцю вправи біля станку (*battement developpe*, *battement relevé lent*), вправи на середині (*temps lié*, *port de bras*, *battement developpé*, *battement relevé lent*). *Adagio* – розвиває стійкість, розтяжку; уміння вільно тримати ногу на 90° уперед, убік, назад; координацію та широку амплітуду руху [1, с. 12].

Allegro (алегро з італійської *allegro* – швидко, весело). У музиці – це означення темпу. *Allegro* – одна з частин уроку хореографії, яка включає в себе стрибкові вправи та оберти. У хореографії: *petit sauté* (малі та середні стрибки – *temps leve sauté*, *pas echappe*, *pas assemble*, *pas jete*, *pas glissade*, *pas tombe*, *pas chasse*, *sissonne ferme*, *sissonne ouvert*); *grand sauté* (великі стрибки – *grand assemble*, *grand jete*, *grand jete en tournent*, *grand jete entrelace*, *tour en l'air*); *pirouettes-tours* (оберти – *pirouettes-tours* з 2-ї, 4-ї, 5-ї позиції, *pirouettes-tours a la quatrieme*, *grand pirouettes a la seconde*, *grand pirouettes-tours en arabesque*, *grand pirouettes-tours en attitude*) [6, с. 12].

A la seconde (а ля зкон – у другу позицію) – положення ноги вбік *en cote* на рівні другої позиції на 90°, 120°. Наприклад – *battement releve lent a la seconde* *grand pirouettes a la seconde*. *A la quatrieme* (а ля катрім – у четверту позицію) – у класичному танці та контемпорарі данс положення ноги вперед *en avant* на рівні четвертої позиції в *par terre* та на 45°, 90°. Наприклад – *grand pirouettes a la quatrieme en avant*.

Allongé – Arrondi (алонже – аронді – флекс) – положення рук (кисті, ліктя) у класичному танці та контемпорарі данс. *Arrondi* – закруглене положення руки

– ліктя, кисті в будь-якій позиції. *Allongé* – витягнуте положення руки – ліктя, кисті в будь-якій позиції. *Flex* – витягнуте положення руки зі скороченою кистю повернутою вниз чи догори [8, с. 41].

En avant (ан аван) – рух ноги вперед, *devant* (деван) положення ноги попереду в 3-й, 5-й позиції. *En arrière* (ан ар'єр) – рух ноги назад, *derrière* – (дер'єр) положення ноги позаду в 3-й, 5-й позиції. *En cote* (ан коте) – рух ноги вбік.

En dedans (ан дедан) – напрям руху робочої ноги всередину до опорної ноги; в *piquette* чи в *en tournent* – обертання чи поворот до опорної ноги; положення ноги чи позиція всередину.

En dehors (ан деор) – напрям руху робочої ноги назовні, від опорної ноги; в *piquette* чи в *en tournent* – обертання чи поворот від опорної ноги; загальне поняття й головний принцип класичного танцю – виворотність [5, с. 23].

En crois (ан круа – хрестом) – принцип виконання у формі хреста: уперед, убік, назад, убік. Виконується в екзерсисах класичного танцю та контемпорарі данс: *battement tendu*, *battement tendus jeté*, *battement fondu*, *battement developpé*, *battement relevé lent*, *grand battement jeté*. Цей принцип має два різновиди: правильний хрест і неправильний хрест. Правильний хрест виконується вперед, убік, назад, всторону. Неправильний хрест виконується вперед, убік, назад. Можливі й такі модифікації хреста: складні – уперед, назад, убік; назад, уперед і два рази убік [8, с. 42].

En l'air (ан лєр – у повітрі) – у класичному танці та контемпорарі данс термін означає виконання руху в повітрі. Наприклад: *rond de jamb en l'air*, *tour en l'air*, *lift en l'air*, *arabesque en l'air*.

En tournent (ан турнан – у повороті) – термін, який вказує, що рух повинен виконуватись один раз із поворотом усього тіла. Наприклад – *battement tendu en tournent en dehors*, *battement fondu en tournent en dedans*, *pas de bourré en tournent en dehors*, *grand jeté en tournent tombe coupé*, *grand assemblé en tournent* [6, с. 32].

Aplomb (апломб – рівновага) – впевнена манера виконання, вміння зберігати рівновагу всіх частин тіла, стоячи всією ступнею, *en demi pointé* (на півпальцях), *en point* (на пуантах), *en demi plié* (під час присідання) впродовж декількох тактів.

Arabesque (від арабської арабеск – стріла, візерунок) у класичному танці та контемпорарі данс одна з основних і найчастіше вживаних поз, за якої корпус прямий, витягнута нога танцівника відведена назад: *arabesque par terre* (арабеск на підлозі), *arabesque en l'air* – 25°, 45°, 90° (арабеск у повітрі); *arabesque penchée* (арабеск з нахилом корпусу вперед). Положення плечей щодо стегон паралельне, руки: одна витягнута вперед, інша – вбік. У хореографії прийняті чотири форми *arabesque*, які виконуються: на всій ступні, *en demi pointe* (на півпальцях), *en point* (на пуантах), *en demi plié* (в присіданні), *en tournent* (у повороті), *en terre-à-terre* (прохідними рухами підлогою без стрибка), у стрибку. Також завдяки виразному зовнішньому вигляду поза *arabesque* в балеті може передавати психологічні відтінки [3, с. 74].

Attitude (атитюд – поза, положення) – у класичному танці та одна з основних і найчастіше використаних поз, за якої корпус танцівника прямий,

опорна нога витягнута, робоча нога трішки зігнута в коліні та відведена назад чи вперед. У хореографії attitude має чотири форми: attitude croisé – attitude croisé en avant, attitude croisé en arriere; attitude effacé – attitude effacé en avant, attitude effacé en arriere; attitude en coté; attitude ecarté. Положення плечей по відношенню до стегон паралельне [1, с. 69].

Battements (батман – биття, удари, виведення й приведення ноги) – група рухів в хореографії. *Battements* виробляють у танцівника вивертанність, різкість та еластичність м'язів, рухомість суглобів, а в ускладнених формах – координацію руху всього тіла. *Battements* виконуються на всій ступні, en demi pointe (на півпальцях), en point (на пуантах), en demi plie (у присіданні), en tournent (у повороті). *Battements* розподіляються на три групи: *Battement tendu* (від tendre – тягнути, натягнуті батмани), *battement sur le cou-de-pied* (батмани з приведенням ноги на щиколотку), *battement developpé* (виймальні батмани). До групи *Battement tendu* належать – *battement tendu simple*, *battement tendu jeté*, *battement jeté piqué*, *battement tendu pour batterie*, *grand battement jeté*, *grand battement jeté pointé*, *grand battement libero*, *grand battement balancé* [6, с. 28].

Holubetz (голубець) – стрибок у характерному і народно-сценічному танці (найчастіше в польському й українському), але іноді використовується в контемпорарі данс. Виконується в положенні en profile (боком), eproulement (діагонально), техніка ідентична *sabriole* [1, с. 130].

Danse d'ensemble (данс дасамбле) – ансамблевий танець, де танцюють разом від шести до дванадцяти і більше виконавців, а також від трьох до дванадцяти і більше пар. Ансамблевий танець використовується в балеті, концерті, шоу, мюзиклі.

Exercice (екзерсис від французької *exercice* – вправи) – термін, який означає комплекс послідовних частин уроку з певними вправами, синоніми – *trenage* (тренаж), *training* (тренінг), у спорті – тренування. *Exercice* має певні частини, які слугують для послідовного вивчення, засвоєння, ускладнення й досконалості танцювальної техніки. В хореографії – *exercice sur le barre* (вправи біля станка), *exercice danse le centre* (вправи на середині), *allegro* (швидка частина – стрибки, заноси, оберти) [8, с. 45].

Eproulement (епольман) – діагональне положення танцівника (стосовно глядача) у 2-й, 4-й, 6-й, 8-й крапки залу. *Eproulement* має декілька різновидів: *eproulement croisé* (епольман круазе) – положення корпусу в діагональне схрещене; *eproulement effacé* (епольман ефасе) – положення корпусу діагональне розвернене чи відкрите до глядача, при цьому корпус весь відкритий, голова повернута до плеча.

Pirouette – tour (пірует – тур) загальне поняття, яке означає оберт, у чоловічому танці оберти на півпальці називають *pirouette*, а оберт у повітрі *tour*. У жіночому танці всі оберти мають назву *tour*. *Pirouette – tour* з 2-ї, 4-ї, 5-ї позиції en dehors et en dedans (оберт з позицій); *grand pirouette – tour en arabesque* (великий оберт в арабеск), en attitude (великий оберт в атитюд), *pirouette – tour a la quatrieme en avant* (оберт з положенням ноги вперед); *tour de force* (стрибковий оберт), *tour chainé* (оберт з почерговими переступаннями), *tour soutenu* (оберт з підтягуванням ноги), *tour piqué – en dedans, en dehors* (манежний

оберт), *tour en l'air* (повітряний оберт); *grand pirouette a la seconde* (чоловічий великий оберт з відкритою ногою на 90°), *tour foueté* (жіночий манежний хльосканий оберт із заноси ноги на *passé* попереду, позаду); *corkscrew turn* (корскреу турн) – штопорний оберт з модерн джаз танцю [1, с. 13].

Plié (пліє від французької *plier* – згинати) – термін означаючи присідання, *demi plié* (півприсідання), *grand plié* (глибоке присідання). При згинанні плечі дають на корпус, стегна підтягнуті, коліна йдуть убік, розтягуючи ахіл, п'ятка поступово піднімається (лише не в 2-й позиції). При вставанні ставляться п'ятки внутрішніми м'язами в паху, корпус витягується з підтягнутими стегнами, коліна вирівнюються [5, с. 404].

Port de bras (пор де бра) – термін в хореографії, який означає певні вправи рук і корпусу. *Port de bras* (пор де бра) – нести руки, правильне переведення рук з позиції в позицію: з комбінуванням трьох позицій; з використанням трьох позицій і нахиланнями корпусу вперед і назад; з комбінуванням трьох позицій і положенням 4-го *arabesque*; з розтяжкою, комбінуванням трьох позицій і складним перегином корпусу; переводі рук з нахиланням корпусу вбік [6, с. 69].

Cambré (камбре) – нахилання корпусу вперед, убік, назад від попереку нижче 90° з рівною чи округлою спиною [8, с. 47].

Positions des bras et de pied (позиційон дес брас ет дес пьес) – загальний термін у контемпорарі данс, який означає систему положень і позицій рук і ніг. *Positions des bras (позиції рук)* – три основних позицій, три положення за методом А.Я Ваганової [3, с. 27].

Preparation (препаратіон від французької *preparation* – приготування) – термін, який означає підготовку до буд-якого руху. *Preparation* – відкриття руки перед початком руху, *preparation rond de jamde par terre*, *preparation rond de jamde – temps relevé*, *preparation* перед стрибковою комбінацією *en pose croisé*.

Fitness – силові вправи для рук, плечей, спини: *press* – жим від підлоги широким хватом; *pull-up* – підтягування у станка за голову широким хватом) [8, с. 49].

Висновок.

Отже, на сьогодні, абсолютне володіння понятійно-категоріальним апаратом хореографічної термінології, яке пов'язане з особливостями виконання рухів, положень, позицій, вправ, вкрай необхідне, у професійному навчанні артисту балету, викладачу хореографічних дисциплін, балетмейстеру-постановника, науковцю хореологу.

Література:

1. Балет. Уроки. *Иллюстрированное руководство по официальной балетной программе* / ред., пер. Бардина С. Ю. – М.: Астрель, 2003. – 144 с.
2. Блок Л. Д. *Классический танец: история и современность* / Блок Л. Д. – М.: Искусство, 1987. – 556 с.: ил.
3. Ваганова А. Я. *Основы классического танца* / Ваганова А. Я. – СПб.: Лань, 2000. – Изд. № 6. – 192 с.

4. Васильева-Рождественская М. В. Историко-бытовой танец: учеб. пособие / Васильева-Рождественская М. В. – М.: Искусство, 1987. – 382 с.: рис.
5. Григорович Ю. М. Балет: энциклопедия / Григорович Ю. М. – М.: Советская энциклопедия, 1981. – 623 с.: ил.
6. Костровицкая В. С., Писарев А. А. Школа классического танца / Костровицкая В., Писарев А. – М.: Искусство, 1976. – 272 с.
7. Никитин В. Ю. Модерн джаз танец. Методика преподавания / Никитин В. Ю. – М.: ВЦХТ, 2002. – 162 с.: ил.
8. Шариков Д. И. Хореография: навчальний посібник [для студентів ВНЗ «Театральне мистецтво»] / Шариков Д. И. – К.: КуМУ, 2011. – 184 с.

References:

1. Balet. Uroky. Yllyustryrovannoe rukovodstvo po ofytsyal'noy baletnoy prohramne / red., per. Bardyna S. Yu. – M.: Astrel', 2003. – 144 s.
2. Blok L. D. Klassycheskyy tanets: ystoryya y sovremennost' / Blok L. D. – M.: Yskusstvo, 1987. – 556 s.: yl.
3. Vahanova A. Ya. Osnovy klassycheskoho tantsa / Vahanova A. Ya. – SPb.: Lan', 2000. – Yzd. № 6. – 192 s.
4. Vasyl'eva-Rozhdestvenskaya M. V. Ystoryko-bytovoy tanets: ucheb. posobyе / Vasyl'eva-Rozhdestvenskaya M. V. – M.: Yskusstvo, 1987. – 382 s.: rys.
5. Hryhorovych Yu. M. Balet: entsyklopedyya / Hryhorovych Yu. M. – M.: Sovet-skaya entsyklopedyya, 1981. – 623 s.: yl.
6. Kostrovyytskaya V. S., Pysarev A. A. Shkola klassycheskoho tantsa / Kostrovyytskaya V., Pysarev A. – M.: Yskusstvo, 1976. – 272 s.
7. Nykytyn V. Yu. Modern dzhaz tanets. Metodyka prepodavanyya / Nykytyn V. Yu. – M.: VTsKhT, 2002. – 162 s.: yl.
8. Sharykov D. I. Khoreohrafiya: navchal'nyy posibnyk [dlya studentiv VNZ «Teatral'ne mystetstvo»] / Sharykov D. I. – K.: KyMU, 2011. – 184 s.